

Balázs Ferenc új könyve.

Balázs Ferenc újból egy vaskos kötetten lepte meg a világot. A könyv címe: *A rög alatt*, amelyben főképpen a falu érdekében kifejtett munkásságát mondja el. A könyvet érdekesebbnél érdekesebb részletek tarkítják, de találunk benne olyan helyeket is bőségesen, amelyek mélységesen elkedvetlenítenek, s amelyeket megjegyzés nélkül nem hagyhatunk. Nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül azért, mert abban az unitárius egyházzól, az egyház hiteseimről, szervezeteiről, kormányzóiról, az egyház hivatásos szolgálóiról: a lelkészekről és tanítóikról hol burkoltan, hol nyíltan olyan képet fest, vagy sejtet, amely mélyen lesújtó s amely egyáltalán nem igaz s ha az igaz volna, egyházunk élete fölött megszólalhatna a halált jelentő harang. Megvallom, nagyon feszélyez a szerzőnek még mindig beteg állapota; nem szeretnék neki fájdalmat okozni, noha ő egyáltalán nem látszik törődni azzal, hogy szavai, írásai milyen kellemetlen hatást ébresztenek azoknak a lelkében, akik egyházunk életével, a magyar unitarizmus múltjával, jelenével és jövő reményeivel azonosítják teljesen magukat. Ha nem is leszek hízog, azt hiszem nem okozok nagyobb fájdalmat a szerzőnek, mint ő okozott nekem ezzel a könyvvel, amely az író tehetsége után ítélve, lehetett volna egy nagyszerű, építő mű, amely nemcsak mint irodalmi érdekesség, hanem mint igazi utörő munka is egyik kincse lett volna hazarészünk mai irodalmának.

Balázs Ferenc „A rög alatt” címmel élete és munkássága történetét mondja el 1928—1935-ig, melynek nagy része a Cheia-i egyházközségben teljesített munkája körül forog. A művet a világkörüli tett utjáról írt munkájával hozta kapcsolatba és szerencsétlenségére nem állapítja meg s talán nem is akarja megállapítani, hogy mit ír. Utleírás nem lehet, hiszen előbbi műve sem az, hanem érdekes, naiv csevegés azokról, amiket Balázs Ferenc világkörüli utjában látott. Ama sorából, amely így szól: „Elvettem magam egy picinyke helyre, oda bujtam a rög alá, hadd lám:

kikelek-e? Lesz-e rajtam virág? Termek-e gyümölcsöt?” azt gondolná az ember, hogy a lekipásztori munkáról ír, de annyira kiszélesíti a művet, annyira átcsap más területre, vallásbölcseletre, nevelésre, szövetkezeti életre, politikára, pacifizmusra, az egyházi szervezet bírálatára s ezt olyan tárgyalási formában teszi, hogy egyetlen műfaj kebelében sem fér el. Egy helyen ugyan azt mondja, hogy nem bánja, ha írását regénynek vesszük is. Azt szeretném, ha regénynek vehetnők, de ahhoz, hogy e könyv regény lehessen, még sok minden kellene belé. Elsősorban az kellene, hogy szerző őszintén beszéljen, a szíve mélyéből szóljon, de amikor éppen ez következne, akkor tovább galoppol, vagy nagy unalmasan, hosszadalmasan tárgyal egyről, másról, lead egy-egy halvány Szabó Dezső-féle kritikát s azzal a vágyódó lelket kielégülés nélkül hagyja. Lehetne talán a mű vallomás is, de szerző inkább védekezik, mint vall s ennél fogva leginkább a szerző apologiája pro vita sua, élete, munkássága védelme.

Legelőször szerzőnk az ifjúsági mozgalommal foglalkozik, előadja azt a ragyogó sikert, amit az egyetemes unitárius ifjúsági mozgalommal elért. Ezt a sikert ő teljesen magának és hasonló korú „ifju” lelkészeknek tulajdonítja. Rendben van, mi szívből gratulálunk a sikernek, de illenék tudni, hogy az ifjúsági mozgalomnak már ezelőtt ötven esztendővel is voltak apostolai. Balázs Ferenc még meg sem született volt és egyházunk legtöbb egyházköztségében volt már ifjúsági egyesület. Sok lelkes népnevelő elvetette volt magát a rög alá, hogy az egyetemes gyűlések eszméjének fája kinőhessen és gyümölcsöt hozhasson. Balázs F. semmit sem hoz fel, ami azt igazolná, hogy valami újat hozott be az ifjúság életébe, ha csak azt nem vesszük ujságnak, hogy az ifjúság mint egy párt áll az öregekkel szemben. Én az ilyen sikerekre nem lennék büszke. Nálunk „párt” éppen elég volt mindig. Az ifjúság jobb sorsot érdemel, minthogy közönséges eszközzé süllyedjen. Különbben is az ifju lelkész és ifjúság óriási különbség. Az ifju lelkésznek öreg hivei is vannak, az öreg lelkésznek pedig ifjú hivei, sőt legtöbb esetben gyermekei, unokái is vannak. Mit gondol Balázs Ferenc, hogy mi öregek, az ifjak, gyermekeink sorsa iránt ne érdeklődnénk? Mi csak hizni akarnánk a vallásból? Meg fogja tudni Balázs Ferenc, hogy ötven éves korában jobban megérti az ifjakat (a 20 év körülieket s másokat), mint 30-35 éves korában vagy talán

még előbb. Az ifjúsággal való foglalkozással itt-ott be is ismer valamit, hogy az nem úgy sikerült, amint gondolta. Mi úgy látjuk, hogy Balázs Ferenc itt is csak a kezdésnek, az ötleteknek embere. Az egyetemes unitárius ifjúság (egyetemi hallgatók, iparos, tanonc, kereskedő és a falusi földmives ifjak) egyetemes megszervezése ma éppen olyan nagy kérdés, mint Balázs Ferenc föllépte előtt. Egyetemes gyűlések voltak, de a lelkek egysége, a közös szellem, egyetemes gondolkodás mód s más hasonló eszmék megvalósítása szempontjából ifjaknak és öregeknek még mindig lesz teendője éppen elég.

Az ifjúság kérdését azért vettük elő, mert a könyvben először ezzel találkozunk. Ha a könyvben, amelyben különben rendszert bajos találni, nem is ezután következik, de elővesszük az iskolai nevelésre, a hitoktatásra és konfirmációra vonatkozó hosszadalmas beszámolóját. Balázs Ferenc itt is fölfedezi újra Amerikát. A nevelés és oktatás fejlődését nem veszi tudomásul, mindent legelőlről kezd s azt gondolja, hogy egyedül csak ő a szakavatott és lelkiismeretes tanító. Szép az önérzet, de talán másban is van lelkiismeret és más is megtudta tanulni a nevelés művészetét. Hogy meri Balázs Ferenc a maga kiválóságát azzal hirdetni, hogy kartársai konfirmációi oktatását felületesnek, 6—8 heti időre terjedőnek mondja? Mikor győződött meg arról, hogy az csakugyan úgy van? Mi értelme van az unitárius lelkészeknek ilyen lebirálására a nagy nyilvánosság előtt?

Egy másik fejezetében Balázs Ferenc „A lélek Isten hívője” címen „vallásbölcseletét” adja elő. Ebben semmi lényegeset sem mond; ami új és ami ujszerűnek látszik (a személyes gondviselés tagadása, a személy kérdése) már a vallásos lélek zavarbaejtésére alkalmas, nem pedig a megnyugtatóására. A theismus és pantheismus világa között mozog s inkább bölcseleksedik, mint hiszen. Ez a kérdés már a keresztény vallásban teljesen tisztázva van. Balázs Ferencnek itt is az a hibája, hogy valami újat akar mondani. Nyugodjék csak meg Balázs Ferenc azon, hogy Jézus ezeket a kérdéseket oly nagyszerűen megoldotta, hogy azon az alapon az emberiség még nagyon sokáig boldog lehet. Nem szenved egy csepp csorbát sem az ő zseniálitása, ha a Názárethi Mestert elismeri mesterének. Engedjen meg, de a Názárethi Jézus életében, munkájában, Isten- és emberszeretében, nemes önfeláldozásában

olyan magas eszményt látunk, hogy valósággal groteszkül hat az olyan beszéd, mit a könyvben is megkockáztat, hogy Jézust csak annyiban ismeri el, amennyiben az ő elveivel megegyezik. Szép az önérzet, de annak is vannak határai. Az igazi nagyság elismerése nemcsak nem kisebbiti az embert, hanem éppen emeli. Balázs Ferenc hite tehát ma sem lehet élő hit. Minden vallás csonka, csak fél vallás a hallhatatlanság hite nélkül. Jézus hitének a halhatatlanság eszméje egyik lényeges, elmaradhatatlan alkotórésze volt. Lehet egészen könnyen embereket találni, akik tagadják a lélek halhatatlanságát, de az emberek legnagyobb része komolyan hiszen a lélek halhatatlanságában. Ezt további alapos kutatás után tapasztalni fogja Balázs Ferenc is, ha csak egész életében nem akar kitérni a tagadása mellett. A papnak, különösen, ha az a pap a próféta magas eszméjére igényt tart, mint Balázs Ferenc, nem az a tiszte, hogy az embereket a hitetlenségükben meghagyja, hanem az, hogy hitükben megerősítse. A Szeretet, amiről annyit beszél Balázs Ferenc, nagy szó, sőt a legnagyobb, amint Pál apostol mondja, de a hit is lényeges. A hitnek és szeretetnek összhangja teremti meg az igazi vallásos lelket.

A könyv legragyogóbb része az, amelyben a templom, az iskola és papiház építését mondja el. Az az erély és kitartás, céltudatosság és ügyesség, amelyet ezen a téren Balázs Ferenc kifejtett, egyike a legkiválóbb, legsikeresebb teljesítményeknek. Különösen a magyar stílusu templom érdemel kiválóbb figyelmet. Azonban a leírásban mégis valami hiányzik: az elődök magvetésének megemlézése. Különben ezen részeknek nemcsak a leírása, hanem a megteremtése is igazi munka, amely a legnagyobb dicséretet érdemli.

Balázs Ferenc még egy csomó más tevékenységről számol be, szövetkezeti, gazdasági és más kulturális munkásságról. Kilátzik az írásából, hogy a kollektív, közös termelésnek, gazdálkodásnak a hive. Azonban félig-meddig be is vallja, hogy törekvései imitt-amott balul is ütöttek ki. Hát természetesen ez nem olyan, mint a könyvirás. A szegény papirra akármit rá lehet írni, de a gazdasági ügyek rugósak lehetnek, mint a fortélyos ló. Látszik, hogy ezekre nem készült rá, szakemberektől, intézményektől nem akart tanulni, hanem egyszerre vezérnek csapott föl. Nagy ellentmondás, hogy a szövetkezeti eszméért rajong, dolgozik, 15 ezer lejt

az ügyetlen tejgazdálkodására ráfizet, de még csak meg sem említi, egy hazarészünkben van egy régi szövetkezeti hálózat, amely a nagyháboru után is kiváló sikereket mutatott föl. Balázs Ferenc mindig ujat akar; borzasztó, makacsul egyéni akkor is, mikor szociális, kollektív munkáról van szó. Vajjon elképzelhető lenne-e valamely kollektív munka, ha minden ember olyan lenne, mint Balázs Ferenc, aki mindent újrakezd és valahogy másképpen csinálja, mint ahogy már bevált?

Még sokat beszélhetnénk Balázs Ferenc könyvéről, mert hiszen szinte minden sora kihívja a kritikát. Azonban még csak az egyházához és a kartársaihoz való viszonyát kell megemlítsük. A tény az, hogy a lelkészi kar a legnagyobb szeretettel figyelte tanuló éveit, s ugyancsak azzal a szeretettel és reménységgel fogadta tagjai sorába. Az egyház főemberei pedig külön bögarai dacára is biztak tehetségében, elnézték különködéseit, védték a vidék támadásaival szemben, mikor mint légátus a szószékről oda nem való dolgokat beszélt, külföldre kiküldötték s mikor hazajött, segítézték, egyházközséghez juttatták s ennek fejében ő a vizontszeretet helyett egy olyan eszmekörbe burkolózott, mint Ibsen Vadkacsájának egyik alakja, aki a padlást vadászterületnek képzeli, ott vadászik, egész külön, képzelt ferde világban él. Balázs Ferenc azt képzeli, hogy „a szomszéd falu lelkésze hirrel tartja” róla a püspökét, mintha a szomszéd lelkész ilyen ügyben magát illetékesnek tartotta volna s a püspök reflektált volna is ilyen levelezésre. Ferencz József püspökről, hazarészünk egyik leg-tiszteletreméltóbb személyiségéről annyit tart följegyzésre méltónak, hogy egyszer, mikor önképzőköri gyűlésre bement, ő nem állott föl előtte, mint a többi papnövendékek. A lelkészkar idősebb tagjairól pedig úgy beszél, mint valami fölösleges lényekről. „Sem az unitárius, sem pedig a keresztény hagyományok iránt tulságos tisztelettel nem viseltetem,” így nyilatkozik könyve 97. lapján. S végül szerencsétlen különködéseinek sokaságára azzal teszi fel a koronát, hogy az unitárius papi diploma szövegét, amelyre ő is megesküdtött a nagy nyilvánosság előtt bírálata tárgyává teszi. Ez a szellemi, erkölcsi fegyelmetlenségnek hajmeresztő példája, az egyénieskedés egy igazi torzképe. Mi köze van a más vallásu nagyközönségnek a mi egyházunk belső ügyeihez? S hogyan jut egy fölesküdtött pap ahhoz, hogy az egyháza belső ügyeit becsmérlió célzattal a

más vallásu nagyközönség elé vigye?! Különben ez az utolsó fejezet úgy talál „A rög alá,” mint a légy a tejbe. A különben sem nagyon összefüggő munkával nincsen semmi szerves kapcsolatban.

Balázs Ferenc műve azonban sok tanulságot rejt magában. Igaz, a tanulságok legnagyobb része negatív, de legalább sötét háttérül szolgál a pozitív, teremtő, szociális álláspontnak megerősítésére. Az első tanulság az, hogy aki papnak készül, legyen vallásos hittel megáldott lélek, készüljön rá a hivatására komolyan; ha gazdasági vagy társadalmi munkájához hozzá fog, azt ő tanulja meg először. Tanítani csak azt tudjuk, amit már magunk is megtanultunk, amit tudunk. Másik tanulság: ismerjük meg és ismerjük el a multnak és jelennek értékeit. Az unitárius egyházi szervezet és valias nagy lelkeknek, küzdelmes koroknak, vészes időknek a magvetése és aratása. Aki az egyházi szervezetet meg nem becsüli, úgy tesz, mint a meggondolatlan gyermek, aki kivágja a fát, hogy gyümölcsseit leszedhesse. A szabadság nagy kincs, az emberi társadalom és egyéni élet egyik legnagyobb kincse, ha lelkiismeretes felelősségérzet, igazság és szeretet párosul vele és nagy szerencsétlenség, ha visszaélünk vele. Attól tartok, hogy Balázs Ferenc munkája azoknak felfogását erősíti, akik azt vitatják, hogy az emberek a szabadságra nem értek meg, akik azt vitatják, hogy a szabadelvűség, mint vallási forma lehetetlen. Mi azon az állásponton vagyunk, hogy az unitarizmus egy termékeny vallási egységet jelent, amely nem meddő okoskodásban, különckedésben és piszkálódásban, hanem mély, erős, Jézus nyomdokain járó hitben, Isten és ember iránt való szeretetben, nemes társadalmi munkában, a szellemi élet ápolásában találja meg jelen feladatait és jövő hivatását.

Benczédi Pál.

IRODALOM.

S. Nagy László: „Lélek-Harcok. Regény a Magyar Ujjászületés Korából.“ Cluj, 1936. 8° 153 lap. S. Nagy László elbeszélő műveiben gyakran és szívesen újítja fel a magyar mult édesbus emlékeit s ezáltal féltett nemzeti kincseinket menti meg az elkallódástól. Ezuttal is történelmi regénnyel gazdagította irodalmunkat. Regényének főhőse Jósika Miklós a kiváló regényíró. Elbeszéli szerencsétlen elsőházasságát Kállay Erzsébettel, amely egyfelől az ardeali és a magyarországi lélek különbözősége miatt, másfelől politikai okok következtében nem hozta meg a kívánt boldogságot. Azonban a második házassága Br. Podmaniczky Juliával gazdag kárpótlást nyújtott csalódásáért. Visszaadta élet- és munkakedvét, s így lett regényirodalmunknak klasszikus képviselője. A Jósika életével kapcsolatban színes képekben nyerünk betekintést ama kor katonai, színészeti, politikai és társadalmi életébe, amelyek együtivévé érdekes és kedves olvasmánnyá teszik e regényt. Hangja mindenütt komoly, irálya tiszta és szép. Az egész Ardeal szeretetének a melegsége hatja át. Magyar regény. Olvasása nemcsak tanulsággal, de élvezettel is jár. Megrendelhető az „Erdélyi Szemle“ kiadóhivatalában. Ára 100 lej.

Dr. Varga Béla: A paedagogia alapkérdése. Szeged, 1936. Ára 4 Pengő. Ez a mélyen szántó tanulmány a paedagogia alapkérdésével, a „paedagógiai valóság“ belső alkatával foglalkozik. Minthogy a neveléstudomány napjainkban mind szervezesebb összefüggésbe kerül a filozófiával, e tanulmánynak a háttere teljesen filozófiai. Az utolsó két évtized magas szinten álló német szakirodalma felhasználásával, szükséges megrostálásával és értékelésével készült. Öt fejezetben a neveléstudomány alkotó elemeit, a paedagógiai sik jellemző tulajdonságait, a paedagógiai valóság tartalma cím alatt az értékelés természetét és a nevelő értékeket s végül az érték tanítását tárgyalja. Már ez a vázlatos felsorolás rámutat arra a nagy területre, melynek kérdéseit ez a tanulmány érinti.